

Wschodniej.— Lwów, 1918.— 294 s. 51. Katalog brońi w Muzeum imienia Lubomirskich.— Lwów, 1878.— 78 s. 52. Lenczyk G. Rozmieszczenie grodzisk i zamczysk w wojewodztwie Wołyńskim // Ziemia Wołyńska. Miesięcznik poświęcony sprawom krajoznawczym i kulturalnym.— R. I.— № 3.— 1938.— S. 35—38. 53. Liwoch R. Militaria z dziewiętnastowiecznych badań w Podhorcach // Acta Militaria Mediaevalia.— 1.— Krakow—Sanok, 2005.— S. 37—59. 54. Liwoch R. Stan badań nad grodziskami wczesnośredniowiecznymi i z początków późnego średniowiecza na zachodniej Ukrainie (obwody: iwano-frankowski, lwowski i tarnopolski) // MSROA.— 2003. — 24. — S. 213—297.

УДК 94: 356

І.Г. Лозинська

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

УКРАЇНСЬКА ІСТОРИОГРАФІЯ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕНЬ

© Лозинська І.Г., 2008

Проаналізовано українську історіографію Першої світової війни від 20-х рр. ХХ ст. до наших днів, визначено етапи історичних досліджень та їхні особливості, висвітлено стан сучасних історичних пошуків та вказано на їхні перспективи.

The article analyses Ukrainian historiography of World War I from 1920's to our days, defines the stages of historical researches and their features, reflects the state of modern historical searches and indicates on their prospects.

Проблеми історії Першої світової війни та впливу цієї події на подальший розвиток Європи і світу знаходять своє відображення в усе більшій кількості національних та зарубіжних досліджень. Такий інтерес до драматичних подій початку ХХ ст. зумовлений тим, що вони визначили головні тенденції історичного розвитку європейської цивілізації, які проявилися у радикальному перерозподілі світу, у падінні імперій і появі нових держав, у творенні нових геополітичних центрів, викликаних перебігом воєнної ситуації у Європі та її наслідками. Водночас завершення Першої світової війни привело до кардинального, відмінного світосприйняття, яке утверджувалося, з одного боку, через поширення тоталітарних тенденцій, а з іншого, – через пошук нових гуманістичних ідеалів та виникнення нової філософії екзистенціалізму.

Новітні дослідження в українській історіографії водночас показують, що Перша світова війна вплинула на прискорення процесу формування української модерної нації, коли український етнос, розділений кордоном між Російською та Австро-Угорською монархіями, піднявся на новий рівень національної консолідації, власного державотворення, а “українське питання” стало однією з проблем європейського устрою і нової конструкції повоєнної Європи.

Національну історіографію Першої світової війни умовно можна поділити на три етапи: перший – 1920–1930-ті роки; другий – від середини 1940-х рр. до кінця 1980-х рр.; третій – з кінця 1980-х рр. до наших днів.

Перший етап (1920-ті рр.) охоплює час від кінця війни й появи перших історичних праць, присвячених цій події. У межах цього етапу, на наш погляд, можна виділити два періоди: перший – початок 1920-х років, коли існувала можливість порівняно вільного використання та інтерпретації фактичного матеріалу, і другий період – з кінця 1920-х років і протягом 1930-х рр., коли було створено ідеологічну радянську марксистську концепцію історичного минулого.

Вже на початку 1920-х років у Харкові та Києві виходять невеликі за обсягом роботи І. Кулика, М. Майорова, М. Скрипника, в яких автори основну увагу приділяють людневим та березнево-жовтневим подіям 1917 р.

Водночас із виходом у світ цих робіт з'являються дослідження окремих аспектів історії Першої світової війни О. Андерсона, М. Сапожникова, С. Єфремова та ін.

Характерним для першого етапу була поява робіт партійних працівників, які брали участь у Першій світовій війні, та встановлення радянської влади у повоєнний час. Роботи Л. Троцького, А. Черніна, А. Іоффе, М. Гофмана та ін. носять характер спогадів, а стиль викладу є декларативний і однобічний [1–3]. Для цього періоду поступово характерним стає те, що провідним аспектом вітчизняної марксистсько-ленінської історіографії у дослідженні подій війни був революційний рух та боротьба трудящих за встановлення диктатури пролетаріату на Україні.

Другий період першого етапу (1930-ті – середина 1940-х рр.) започаткував лист Й. Сталіна “О некоторых вопросах истории большевизма” до редакції журналу “Пролетарская революция” та виступ секретаря Оргбюро ЦК ВКП(б) Л. Кагановича на зборах, присвячених 10-річчю Інституту червоної професури у 1931 р. Саме ці події змінили характер вивчення історії, в країні розпочалася кампанія “переосмислення” історичного минулого. Фактично з початку 1930-х років історія стала виключно заідеологізованою. Це досягалось перекрученням, фальсифікацією та замовчуванням фактів. Наукові праці контролювалися партійним, а точніше сталінським керівництвом. Історики зазнали великого тиску і репресій. Навіть після смерті Й. Сталіна погляди істориків на події Першої світової війни майже не змінилися, а інтерес до історії України впав.

Деяке поживлення дослідницької роботи у цьому періоді спостерігалось у вивченні військових аспектів проблеми напередодні конфлікту з німецьким фашизмом. Це засвідчив вихід у світ збірника документів під редакцією С.М. Белоусова та невеликої за обсягом брошури В. Руднева.

Другий етап (друга половина 1940-х – кінець 1980-х рр.) розпочинається у перші повоєнні роки. У цей період в роботах домінує тема боротьби за встановлення радянської влади на Україні під керівництвом більшовицьких організацій. Це передусім відноситься до робіт Ю.А. Білана, А.В. Лихолата та ін. [4–5]. Після XX з'їзду КПРС, який поклав початок ліквідації наслідків культу особи Й. Сталіна, створюється нова політична атмосфера як у країні загалом, так і в історичній науці зокрема. Незважаючи на половинчасті оцінки, розпочатий процес звільнення історичної науки від негативного впливу культу особи і його наслідків відкрив певні можливості для розвитку суспільства, позитивно відбився на розробленні окремих проблем Першої світової війни. Політичні зміни у другій половині 60-х – на початку 70-х рр. XX ст. породили процес реанімації сталінських концептуальних підходів до висвітлення історії радянського суспільства, в тому числі і Першої світової війни, тому історики не змогли до кінця подолати догматичні установки, стереотипи і шаблони, що глибоко увійшли у свідомість.

На цьому етапі значно збільшилася кількість робіт українських радянських істориків, які торкалися подій початку XX ст. в Україні. Аналізуючи різноманітні проблеми історії України цього періоду, українські учені висвітлювали різні аспекти Першої світової війни. Основні роботи, що з'явилися в другій половині 1950–1960-х рр., були присвячені висвітленню боротьби трудящих України проти іноземних окупантів в останні роки війни.

Серед першочергових завдань, які ставилися в наукових дослідженнях, був комплексний аналіз німецької політики щодо так званого “східного питання”. Найоб'єктивніше оцінюється роль України в загарбницьких планах Німеччини у праці відомого дослідника-германіста І.М. Кулинича [17].

Особливе місце в колі тих проблем, які порушувала українська радянська історіографія, належить революціонізації царської армії та залучення її більшовиками на свій бік для захоплення влади. Революційний процес у війську розглядався істориками з точки зору лише однієї партії, а все, що залишалося за його межами, вважалось контрреволюційним і належало до сил суспільної реакції та регресу. Ця ознака була притаманна українській радянській історіографії майже впродовж усього її існування, але разом з тим частина робіт містить цікавий фактичний матеріал, дає змогу деталізувати становище на фронтах, що проходили територією України.

У 1970-ті – на початку 1980-х рр. з’явилися роботи, в яких розглядалася проблема пошуку сепаратного миру великими державами в роки війни. Велика увага приділялася контактам німецько-австрійського блоку та радянської Росії в період підписання Брестського миру. Вийшли спеціальні історіографічні розвідки харківської дослідниці М.З. Бердути, в яких вона аналізує стан вивчення проблеми на кінець 1960-х рр. [18; 19]. Становище в Україні після підписання Брест-Литовського договору знайшло відображення у дослідженнях Т.М. Теодоровича [20] та Г.Л. Нікольнікова [21].

Загалом для історіографічної науки другої половини 1950-х – першої половини 1980-х рр. характерний вираженіший підхід до подій Першої світової війни, намагання учених розширити джерелознавчу базу наукових праць через залучення архівних матеріалів та надбань попередніх поколінь істориків. Водночас дослідники частіше, ніж на попередньому етапі розвитку історичної науки, зверталися до висвітлення подій війни на території України. Проте роботам бракувало нових концептуальних підходів до історії Першої світової війни, оскільки відбувалося відтворення вже існуючих концепцій, далеких від правдивого висвітлення історії.

У межах третього, сучасного історіографічного етапу (з кінця 1980-х рр. і до наших днів) варто виділити два періоди: кінець 1980-х рр. – 1991 р. – перший період та другий – з початку 1991 р. до теперішнього часу. Саме в кінці 1980-х рр. почали відбуватися ідеологічні зміни, які позначилися й на історичній науці. У зв’язку з критикою старих догм суспільно-історична думка звернулася і до проблеми Першої світової війни та ролі в ній України. До наукового обігу залучаються документи, які раніше в дослідженнях не використовувалися. Водночас на змісті багатьох робіт давалися взнаки ідеологічні штампи історії радянського суспільства. Історична правда в багатьох працях виявилася дозованою, а деякі загалом об’єктивні висновки і оцінки обмежувалися рамками застарілих схем, що заважало подальшому розробленню конкретних проблем.

Окремі сюжети періоду Першої світової війни, під кутом зору розвитку національного руху, знайшли своє відображення у діаспорних виданнях (праці І. Кедріна, Д. Дорошенка [22; 23] та ін.). На початку 1990-х рр. діаспорна література відіграла вагоме значення, оскільки представила передусім новий інформативний матеріал, який відкидався або був заборонений для вжитку у радянській історіографії. Діаспорні історики привнесли і нову методологію, насамперед позитивістський напрямок у сучасну українську історіографію. Це, зокрема, стосувалося праць П. Мірчука, І. Нагаєвського, Т. Гунчака, С. Ріпецького і, особливо, нових видань В. Вериги [24–28].

Руйнування тоталітарної системи в СРСР та партійної монополії на правду історії, демократизація суспільного життя та проголошення незалежності України в 1991 р. поклали початок новому періоду в сучасній історіографії вивчення проблеми.

Зміна ідеологічних доктрин відкрила широкі можливості для перегляду та переосмислення історії Першої світової війни в Україні. Першими порушили проблему “Україна в Першій світовій війні” періодичні видання, в яких з’являються статті, де по-новому оцінюються та переглядаються окремі аспекти тогочасних подій в Україні.

В умовах демократизації суспільства разом із зростаючим інтересом громадськості до вітчизняної історії активізувалася й наукова думка. З’являються перші праці науково-популярного характеру, в яких були відображені події на території України в роки війни.

Сучасна історіографічна школа Першої світової війни, яка сьогодні багата цікавими ідеями та неординарними науковими розвідками, знаходиться на етапі формування. Зростаючий інтерес до історії Першої світової війни сприяв появі провідних дослідницьких центрів. Активну розробку різних аспектів проблем проводять вчені провідних академічних та науково-освітніх установ Києва, Львова, Чернівців та інших міст України.

У 1990-х роках відбуваються докорінні зміни у підходах щодо дослідження багатьох питань історії України. Вагомим внеском у переосмислення підходів до джерелознавчих та історіографічних досліджень історії України стали праці Я.Р. Дашкевича [29–30], І.І. Колесник [31], статті Т. Попової [32], Л.В. Таран [33], Г. Касьянова [34], в яких дослідники розглядають як традиційні підходи до історіографічної науки в Україні, так і нові тенденції її розвитку. Особливе

значення мають роботи Л.О. Зашкільняка, які окреслюють сучасну методологічну базу для історіографічного дослідження проблеми [35; 36].

Передусім сучасну українську історіографію теми становлять роботи, які охоплюють загальну проблематику історії Першої світової війни (В.М. Литвин) [37], українську тематику воєнного періоду у міжнародному аспекті (Л.Є. Дещинський, А.В. Панюк; О.С. Кучик) [38; 39], національний військовий потенціал (М. Литвин, К. Науменко) [40], військові та національно-революційні процеси (В.Ф. Солдатенко, Ю. Павленко, Ю. Храмов, О.С. Рубльов, О.П. Ресент, В.Ф. Верстюк та ін.) [41–44].

Перспективним напрямком сучасної історіографії проблеми є вивчення усього комплексу просопографічного матеріалу періоду Першої світової війни. Нового прочитання вимагають і окремі аспекти історії бойових операцій, тактики дій військових підрозділів. Важливими для дослідження залишаються і демографічні процеси, які відбуваються в період Першої світової війни, питання соціального становища цивільного населення, діяльності тилових підрозділів і допоміжних частин.

Для сьогоденного етапу історіографії проблеми характерна співпраця вітчизняних істориків з діаспорними вченими. Закордонна українська історіографія розвивалася хронологічно не так, як радянська. Її розвиток відбувався в умовах вільного висловлювання різних точок зору. Водночас на процесі розвитку позначалася загальна ситуація у світі щодо ставлення до Радянського Союзу.

У сучасній діаспорній історіографії проблеми можна виділити два історіографічних етапи: перший – з кінця Першої світової війни до кінця 1930-х рр., другий – з другої половини 1940-х рр. донині. Основним критерієм такого поділу в історіографічному процесі є якісні зрушення у вивченні цієї проблеми. Якщо на першому етапі значну інформацію про події війни в Україні містили публіцистичні матеріали та спогади, то для другого етапу характерна поява багатьох монографічних досліджень. Характерною ознакою української діаспорної історіографії є те, що усі дослідження тут велися на засадах державницької орієнтації без притаманної для радянської історіографії надмірної ідеологізації.

Діаспорна історіографія розвивалася у міжвоєнний час в тісному зв'язку з діяльністю західноукраїнських учених.

У міжвоєнний період у Львові та інших містах Галичини з'явилося багато монографій на воєнно-історичну тематику, автори яких висвітлювали історію визвольних змагань українського народу в роки Першої світової війни [6–9]. Після закінчення війни усі країни-учасниці пережили справжній мемуарний бум: чимало учасників війни під впливом пережитого видавали мемуари, в яких спробували не лише описати жахи війни, але й зрозуміти роль останньої як у власному житті, так і житті українського громадянства [10–15]. Для цього періоду також характерною стає поява публікацій у середовищах української діаспори, де предметом вивчення стає як національно-визвольний рух періоду Першої світової війни, так і національні процеси часів Української революції 1917–1923 рр. [16].

Окремі аспекти національного руху періоду Першої світової війни заторкують дослідники української діаспори, які публікуються в Україні [45–47].

Загалом сучасна українська історіографія вивчала процеси періоду Першої світової війни переважно у контексті висвітлення національно-визвольних процесів як у Галичині [48–52], так і на Наддніпрянщині [53–56].

Серед сучасних досліджень окремих аспектів довоєнного часу і періоду Першої світової війни виділяються праці В.С. Сідака [57; 58], де висвітлюється протистояння австрійських і російських спецслужб, розглядається організаційна структура військових розвідок, оперативно-пошукова діяльність спецслужб.

Значним внеском у сучасну історіографію проблеми стали дисертаційні праці: І.В. Кучери [59], яка присвячена політиці російської окупаційної адміністрації у Східній Галичині в 1914–1917 рр. і, особливо, В.М. Кривошини [60], який дослідив вітчизняну історіографію Першої світової війни.

Сучасний стан розвитку історіографії проблеми дає можливість здійснювати активний обмін першоджерелами та літературою, об'єднати надбання творчої спадщини наукових кіл діаспори та

України, що загалом веде до підвищення якості та результативності досліджень подій Першої світової війни в Україні.

Перспективним напрямом сучасної історіографії проблеми є вивчення усього комплексу про-сопографічного матеріалу періоду Першої світової війни, нового прочитання вимагають і окремі аспекти історії бойових операцій, тактики дій військових підрозділів. Важливими для дослідження залишаються і демографічні процеси, які відбувалися в період Першої світової війни, питання соціального становища цивільного населення, діяльності тилових підрозділів і допоміжних частин.

1. Троцький Л. *Моя жизнь. Опыт автобиографии* / [Репринтне видання]. – М., 1999. 2. Чернин А. *В дни мировой войны: Мемуары*. – М.; Петроград, 1923. – 346 с. 3. Иоффе А.А. *Брест-Литовск: Воспоминания*. – М., 1927. – 312 с. 4. Гофман М. *Записки из дневника 1914–1918*. – Л., 1929. – 322 с. 4. Билан Ю.А. *Отечественная война украинского народа против немецких оккупантов в 1918 г.* – К., 1960. 5. Лихолат А.В. *Розгром националистической контрреволюции на Украине (1917–1922 гг.)*. – М., 1954; його ж: *Розгром буржуазно-националистической Директории на Украине*. – М.: Госполитиздат, 1949. – 216 с. 6. Угрин-Безгрішний М. *Нарис історії Українських Січових Стрільців*. – Ч. 1. – Рогатин–Львів–Київ, 1923. 7. Левицький К. *Історія визвольних змагань галицьких українців з часу світової війни 1914–1918*. – Львів, 1928; Ч.2; Ч.3. – Львів, 1930. – 714 с. 8. Думін О. *Історія Легіону Українських Січових Стрільців, 1914–1918*. – Львів, 1936. 9. Крип'якевич І., Гнатевич Б., Стефанів З. *Історія українського війська (від княжих часів до 20-х років ХХ ст.)*. – Львів, 1936. 10. Думін О. *Офензива Керенського // Історичний Календар-Альманах Червоної Калини на 1937 рік*. – Львів: Накладом видавничої кооперативи “Червона Калина”, 1936. – С.40–46. 11. Горбовий М. *Армейський вишкіл 1917 р. // Історичний Календар-Альманах Червоної Калини на 1937 рік*. – Львів: Накладом видавничої кооперативи “Червона Калина”, 1936. – С.80–82. 12. Григорович М. *Український військовий рух на Предніпрянщині в 1917 р. // Історичний Календар-Альманах Червоної Калини на 1937 рік*. – Львів: Накладом видавничої кооперативи “Червона Калина”, 1936. – С.17–20. 13. Темницький В. *Загальна Українська Рада // Український ілюстрований календар товариства “Просвіта” з термінарком і літературно-науковим збірником на звичайний рік. 1917. Річник 40*. – Львів: 3 друк. Ставропіг. ін-ту під управою Ю. Сидорака, 1917. – С.168–175. 14. Кузьма О. *Облога Перемишля. 3 днів слави й упадку австрійської твердині // Народний ілюстрований календар “Просвіти” на звичайний рік 1935 (річник 55-й)*. – Львів: Накл. тов. “Просвіта” у Львові, 1935. – С.44–58. 15. Дорошенко В. *Союз визволення України // Український ілюстрований календар товариства “Просвіта” з термінарком і літературно-науковим збірником на звичайний рік. 1917. Річник 40*. – Львів: 3 друк. Ставропіг. ін-ту під управою Ю. Сидорака, 1917. – С.196–201. 16. Борщак І. *Антанта проти України // Календар “Червоної Калини” на 1939 р.* – Львів, 1938. – С.112–117. 17. Кулинич І.М. *Україна в загарбницьких планах німецького імперіалізму (1900–1914)*. – К., 1963. 18. Бердута М.З. *Брестський мир в радянській історіографії (середина 30-х – перша половина 50-х рр.) // Вісник Харківського ун-ту*. – 1975. – Вип. 6, №75. – С. 35–59. 19. Бердута М.З. *Капіталістичні країни і Брестський мир у радянській історіографії (середина 50-х – 60-ті рр.) // Питання нової і новітньої історії*. – 1972. – Вип.15. – С. 24–56. 20. Теодорович Т.М. *Політика монархії Габсбургів на Україні після Брест-Литовська (березень-листопад 1918) // Питання нової і новітньої історії*. – 1971. – № 12. – С. 66–86. 21. Нікольніков Г.Л. *Брестський мир і Україна*. – К., 1981. 22. Кедрин І. *Паралелі в історії України*. – Нью-Йорк, 1971. – 139 с. 23. Дорошенко Д. *Мої спомини про недавнє минуле (1914–1920)*. – Мюнхен, 1969. 24. Мірчук П. *Українська державність 1917–1920*. – Філадельфія, 1967. – 400 с. 25. Нагаєвський І. *Історія української держави двадцятого століття*. – Київ, 1994. – 410 с. 26. Гунчак Т. *Україна: перша половина ХХ століття*. – К., 1993. – 288 с. 27. Ріпецький С. *Українське січове стрілецтво*. – Львів, 1995. 28. Верига В. *Визвольні змагання в Україні 1914–1923 рр.: У 2-х т.* – Львів, 1998. – Т.1. – 523 с.; Т.2. – 502 с. 29. Дашкевич Я.Р. *Стан і напрями джерелознавчих та історіографічних досліджень історії України (друга половина ХІХ – ХХ ст.): Доповідь про друковані праці, подана на здобуття наукового ступеня д-ра іст. наук*. – К., 1994. 30. Дашкевич Я. *Дорогами української Кліо / Про стан*

української науки в Україні // *Пам'ять століть*. – 1996. – № 3. – С.51–58. 31. Колесник І.І. *Українська історіографія XVIII – поч. XX ст.* – К., 2000. 32. Попова Т.М. Проблема формування історіографії як научної дисципліни: традиційні підходи і нові моделі // *Записки історического факультета Одеського гос. ун-та.* – Вып. 1: *Історіографія і спеціальні історическі дисципліни.* – Одеса, 1995. 33. Таран Л.В. Провідні тенденції світової історіографії в XX ст. та проблеми сучасної української історичної науки // *Укр. іст. журнал.* – 1999. – №1. – С. 85–91. 34. Касьянов Г. Ще не вмерла українська історіографія // *Критика.* – 2002. – Ч.4. – С.18–20. 35. Зашкільняк Л.О. *Вступ до методології історії.* – Львів, 1996. 36. Зашкільняк Л.О. *Методологія історії від давнини до сучасності.* – Львів, 1999. 37. Литвин В.М. *Україна: доба війн і революцій (1914–1920).* – К., 2003. – 486 с. 38. Дециньський Л.Є., Панюк А.В. *Міжнародні відносини України: історія і сучасність.* – Львів, 2001. – 424 с. 39. Кучик О.С. *Україна в зонвішній політиці Антанти (1917–1920 рр.).* – Львів, 2001. – 214 с. 40. Литвин М., Науменко К. *Збройні сили України першої половини XX ст. Генерали і адмірали.* – Львів–Харків, 2007. 41. Солдатенко В.Ф. *Українська революція: концепція та історіографія.* – К., 1997. 42. Павленко Ю., Храмов Ю. *Українська державність у 1917–1918 рр.* – К., 1995. – 262 с. 43. Рубльов О.С., Реснт О.П. *Українські визвольні змагання 1917–1921 рр. // Україна крізь віки.* – Т.10. – К.: *Альтернативи*, 1999. – 319 с. 44. Верстюк В. *Українська Центральна Рада.* – К., 1997. 45. Верига В. *Визвольні змагання в Україні. 1913–1923: У 2 т.* – Львів: *Інститут українознавства НАНУ*, 1998. – Т.1. – 523 с.; Т.2. – 503 с. 46. Гунчак Т. *Україна: перша половина XX століття: Нариси політичної історії.* – К.: *Либідь*, 1993. – 288 с. 47. Косик В. *Україна і Німеччина у Другій світовій війні.* – Париж–Нью-Йорк–Львів: *НТШ*, 1993. – 660 с. 48. Литвин М.П., Науменко К.Є. *Історія ЗУНР.* – Львів: *Ін-т українознавства НАН України; Олір*, 1995. – 368 с. 49. Литвин М.Р., Науменко К.Є. *Українські січові стрільці.* – К.: *Знання*, 1992. – 48 с. 50. Мазур О., Патер І. *Українці і поляки: угода 1914 р. у світлі російської дипломатії // Українсько-польські відносини в Галичині у XX ст.* – Івано-Франківськ: *Плай*, 1997. – С.58–61. 51. Патер І. *Союз визволення України та українське питання в політиці Центральних держав 1914–1918 рр. // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність.* – Вып.3–4. – Львів: *Ін-т українознавства НАНУ*, 1997. – С.141–163. 52. Патер І. *Союз визволення України. Проблеми державності і соборності.* – Львів: *Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України*, 2000. – 346 с. 53. Голубко В. *Армія Української Народної Республіки. 1917–1918: Утворення та боротьба за державу.* – Львів: *Кальварія*, 1997. – 288 с. 54. Павлюк О. *Боротьба України за незалежність і політика США (1917–1923).* – К.: *Academia*, 1996. – 288 с. 55. *Історія України: нове бачення: У 2-х т.* Т.2. – К.: *Україна*, 1996. – 494 с. 56. Якимович Б. *Збройні сили України: Нарис історії.* – Львів: *Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; Просвіта*, 1996. – 353 с. 57. Сідак В.С. *Діяльність спецслужб Австро-Угорщини й Німеччини на українських землях Російської імперії (кінець XIX – початок XX ст.) // Український історичний журнал.* – 1997. – № 3. – С.84–93; 1997. – № 3. – С.84–93. 58. Сідак В.С. *Національні спецслужби в період Української революції 1917–1921 рр. (невідомі сторінки історії).* – К.: *Альтернатива*, 1998. – 320 с. 59. Кучера І.В. *Політика російської окупаційної адміністрації в Східній Галичині у 1914–1917 рр.: Автореф. дис. ... канд. іст. наук.* – Чернівці, 2005. – 20 с. 60. Кривошина Б.М. *Україна в Першій світовій війні: вітчизняна історіографія: Автореф. дис. ... канд. іст. наук.* – Львів, 2004. – 20 с.